

Király László: Az elfelejtett hadsereg

A romániai magyar irodalom második Forrás nemzedéke a hetvenes években figyelemreméltó eredményekkel járult hozzá a magyar irodalom szinképéhez. Egyénivé formálódtak az induláskor még gyakran keveredő, egymásra erősen hasonlító arckok. A nemzedékjelleg is hátrább szorult, a csoport helyét az egyéniségek foglalták el. Farkas Árpád mély zengésű, népsorsot vigyázó lírája, Kocsis Istvánnak a személyiség nagyobb lehetőségeit az erkölcs szférájában kutató és kipróbáló drámái, Vári Attila avantgarde és abszurd frissítésű novellái, Kenéz Ferenc merész kísérletezései, Csiki László intellektuális fölnyit sugalló versei és elbeszélései, Magyari Lajos olykor kissé verbális kötődésmoralizmusa, Czegő Zoltán fájdalmak fölé emelkedő hetykesége mind-mind külön színfolt és külön érték már. Ebben a „csapatban” Király Lászlóé az egyik vezető hely, s mint Farkas Árpádnak vagy Kocsis Istvánnak, neki is maradandó műve van már a magyar irodalom egészében. *Kék farkasok* című lírai kisregénye a most harminc-negyven közötti nemzedék közérzetének, élményeinek, bajainak szuggesztív kibeszélése volt a hetvenes évek elején, epikai megjelenítése egy alapvetően lírai, közérzeti témának.

Sorra megjelenő verskötetei egy rendkívül tudatosan épülő pálya ívét rajzolják elének. Király László természetes mozdulattal nyúl a gyakran szembefordított hagyományokhoz, egyszerre merít a népballadából és Kassák Lajos ösztönzéséből. Művészetének fő törekvése nyilvánvalóan az, hogy kiformalja, megteremtse a mai ember etikus magatartásmódját, hogy korszerű választ adjon a mai idő kihívásaira. Előző kötetének (*Sétalovaglás*, 1976) *Régi mesterek* ciklusa már erősen jelezte az öntanúsításnak Király újabb kötetére még inkább jellemző módját: a mai életérzésnek, világlátásnak a szembesítését a művészet és történelem korábbi időszakainak tanulságaival. A magyar irodalomban fölöttébb gyakori utalásos vers kedvelését. A *Régi mesterek* ciklus portréversein átsugárzott a mai költő személyes indulata és etikai parancsa: az egyszemélyes cselekedetek értelmébe és szükségességébe vetett hit. Az egyszemélyes példa azonban mindig közösségtoborzó szándékú, hiszen erkölcsi megalapozottsága, morális logikája van. A nagy személyiségek megidőzésében mindig fontos szerepet kap a példaállító szándék, a költői személyiség a maga létválaszait a nagy példák tanulságaival fejezi ki. Így az idő igazoló törvényét is maga mellett tudhatja.

Az *elfelejtett hadsereg* verseire is jellemző az idő kitágítása, a költői ént többször látjuk a múltban, más művészi alkotások lírai szituációjában, mint a jelenkori közvetlen vallomás állapotában. Ez a két vallomásforma természetesen szétválaszthatatlan, hiszen mindegy, hogy a személyiség milyen elemekhez kapcsolódva fejezi ki magát. Király László közvetlen vallomásversei ebben a kötetben fájdalmat, pusztulást, megvalósíthatatlan nosztalgiákat, ősziessé, vetkőzővé vált időt énekelnek. A mámor, a nagy akciók, a dinamikus cselekvés elmúlásáról, értelmetlenné, illúzióvá minősüléséről vallanak a versek. Nincsenek emberi lehetőségek a cselekvésre, a legtöbb, amit a személyiség tehet: a szándék őrzése:

*Csak a szándék él mégis, vas-szorítások,
penge-hasogatások, megvakíttatások,
fojtva-elnémítások ellenére is,
csak a szándék: az egyetlen emberi,
a derű emlékét — legalább! — feledni nem akaró,
a derű emlékével is túlélni akaró,
csak a szándék él, s csontra aszottan az is.*

Marad egyetlen reménységnek, menedéknek az anyanyelv, mely mint mag hó alatt őrizheti a jövőt „jókedvű nemzedékeknek, ha lesznek ilyenek” (*Halljátok-e a dalt*). Erős a kétely, de átparázslík rajta a „mégis” megváltó reménysége, az „énekelni fogunk egyszer” önbiztató ígéje. Honnan az erős kétely ebben a költészetben? Ebben a világban? A jelenkori és történelmi tények vizsgálatából. Király László költői személyisége rendkívül érzékeny a pusztulásra, a megalázásra, a személyiség autonómiájának a megsértésére. Ez a belső szabadságvágy eredményezi talán, hogy — úgy tűnik fel ebből a kötetből — Király László versteremtő indulata szüntelenül jelen van a világban, ihletettsége gyors, szinte minden költői témává válik számára, a személyiség és a világ ütközése között hirtelen pattannak a versek, az ütközés szikrái. Így képződik sok vers indulata és motívumköre a háború „témájára”. Király Lászlóban verssé nőnek a sokszor hallott háborús történetek, mert a világ nagy bajára nyitnak ablakot, a legkülönbébb változatokban. Ez a gyors ihletettség figyelhető meg a kötet *Határátlépés* ciklusán is: szinte nyomon követhető benne egy nyugati utazás a határátlépéstől az egyes látványosságokig, művészi élményekig, de elsősorban mindig az válik versképző erővé Király László költészetében, ami a külső tények mögött, a személyiség élményeiben mély nyomot hagy: a megalázás, az ironikus szembesítés, a szubjektív értelmezés. Épp ez az erős szubjektivitás eredményezi azt, hogy a külső körkép helyett az önértelmezés, sorsértelmezés a lényege a különféle városokhoz, tárgyakhoz, művészi alkotásokhoz kapcsolódó versvilágnak is. A világszemléleti egység, közösségi érzékenység kapcsolja össze ezeket a tárgyuk és műformájuk szerint igen-igen különböző verseket. Az *Olvassuk Cicerót* leleplező, felelősségre vonó erkölcsisége ugyanabból az indulatból táplálkozik, mint a szintén remek *Az öreg Pieter Brueghel*. A Ciceró-vers megmutat egy erkölcsiséget, hogy szembesítse a gyávasággal, nemtörődomséggel, nemzeti, közösségi közönnnyel, a *Brueghel*-vers a bécsi Kunsthistorisches Museum Brueghel képeinek magunkra vonatkoztatott értelmezése, úgy jelenik meg, szinte víziószerűen a mai élet a Brueghel-képeken, hogy nyilvánvaló a felnövesztés értelme: ott Krisztust hagyták megölni az egymást gyötrő, följelentő, áruló, nyomorult, gerinctelen emberek, ma pedig legfontosabb ügyeink múltunk el hasonló okból. Ez a rettenetes ismétlődés eszi meg a reményt is, hiszen semmi biztosíték a változásra: „És megállhatunk-e, minekutána tudjuk, hogy sohasem álltunk meg, társaim, sohasem álltunk meg eddig?!” A *Bosch-album* darabjai — az ösztönző anyag sugallatát követve — a látomásszerű elemek bőségével mutatnak hasonló világitélkezést. Az *Olvassuk Cicerót* és *Az öreg Pieter Brueghel* kiemelkedő darabjai a kötetnek, az úgynevezett másodlagos vagy művészi alapélményből önálló műformát és szuverén eszmét bontakoztat ki Király László, mégis a kötet más verseinek egy részében a rutinszerűség veszélyét érzem. Ezt értem a gyors ihleten is: a költő mintha nem szenvedné meg elég mélyen a verset, túlságosan bízik kitűnő formaérzékében, s lazán hagyja a művet, nem koncentrálna eléggé, így az olvasó nem tud szabadulni attól az érzésétől, hogy maga a művészi anyag nagyobb lehetőséget kínál, mint amilyet a kész mű megvalósít.

Király László kötetét „egy Erzsébet kori tragédia színei, hangulatai — másképpen: töredékei, versrészei” zárják. Ezek a „töredékek, versrészek” azonban Király László eddigi legnagyobb versét, versdrámáját, a *Henrik királyt* alkotják. Pontos és mégis megtévesztő hát a „szerzői utasítás”. A *Henrik király* struktúrája valóban a töredékesség látszatának elve szerint épül, hiszen egy tragédiásor, egy összetett tragédia egyes töredékmozzanatai alkotják a kompozíciót, mégis egész és teljes a mű, a töredékességjelleg itt a lényegre sűrítést jelenti. Fikció az 1535-ös év, s fiktívek a

nevek, Henrik király, York, Morus, a királynő. A kobzos — akinek vallomása egyértelműen a költőé, panaszának elemei Király László életéből valók — a kompozíció nyitányában bevallja, hogy „időtlen” témáról van itt szó, a történet, a dráma „a mi-végre vagyunk” élet-halál kérdését hordozza. Nem a XVI. századi történetet „verseli” meg Király László, hanem szuverén emberértelmezésének találta meg nyitott keretét: mai és mindenkori emberi mentalitásokat ütköztet szuggesztív költői erővel. A dialógus forma teszi lehetővé számára, hogy ezek a mentalitások vallomásaikban önmagukat is leleplezzék, a hatalmi mámorok, a megalkuvásnak, számításnak, erőtlenségnek az önpusztító bűnösségét föltárják. Hatalmas művészi kiáltás a *Henrik király* a tisztaságért, a tettek szerinti megítélésért, a besúgók, árulók leleplezéséért. Az ártatlanul meggyanúsított „kobzos” panaszá ítélet:

*Dolgaim, Felség, szétdobálták,
mert árulónak hittek — Ők, az árulók.
Felhasították a képek hátát,
ruháim zsebéét kiforgatták,
ferde vigyorral szájuk szögletén.*

A „kobzos” az „elcsépelte szóhoz”, a történelemhez tud folyamodni, mert bízik abban, hogy az időben érvényesül a tények könyörtelen igazsága, s így tud diadalmaskodni az erőszakon, az árulók árulásán is. Éppen ez a hit a dráma fölhívása az igazság feltétlen vállalására és kivallására. A *Henrik királyban* a költői szó igazságmentő hatalmáról is vall Király László, s ekképp a költészet felelősségéről is: „nincs ellen-szer: örök a szavunk”. A *Henrik király* a kötet utolsó darabjaként mintegy összefoglalja a fölvetett motívumokat, nem oldja föl a tragédiákat, sőt elmélyíti azokat, de nyilvánvaló benne a költői személyiség tisztító elszántsága és ereje, mélyebbre szállt, s mélyebbről hozta föl ugyanazt a hitet, melyet korábban a *Régi mesterek* — Petőfi és Dózsa — erősítettek benne. Az *elfelejtett hadsereg* ezzel a művel emelkedik Király László eddigi szintje fölé. (*Kriterion*, 1978.)

GÖRÖMBEI ANDRÁS

Eörsi, elegyesen

TÖRTÉNETEK EGY HIDEG FAHÁZBAN

Előrebocsátok egy magánvéleményt: kevés értelmét látom annak, hogy több mű-fajban dolgozó *élő* író műfaji egyvelegként adjon közre kötetet. Azt sem érzem túl szerencsésnek, ha novellákhoz riportok, vagy útinaplókhöz tájversek társulnak. De ez még hagyján: a művek anyagvariációk lehetnek. Ötletszerűbbnek, kereskedelmibb fogásnak tartom, ha rádiójáték vagy színmű kapcsolódik vershöz-prózához. Bár elismerem, hogy e divatot kénszer diktálhatta: a kiadók egy időben alig adtak közre drámát. (Most kétéves Rivalda-antológiásorozatunk van.)

Verset és novellát, karcolatot és bölcselő glosszát, kisesszét és példázatos anekdotát mindeddig legügyesebben *Eörsi István* vegyített *Lonci narancssárgában* című kötetében, mely 1976 végén jelent meg. Ezt a bő választékot toldotta meg új könyvében (*Történetek egy faházban*) műfordítással, lírai útiképpel, bohóctréfával, és kétrészes történelmi-filozófiai drámával. Az egész termést hat ciklusra bontotta. A *Történetek*... így első minutára olyanformán fest, mint utókorai szelekció egy régi író különböző fennmaradt munkáiból.

Közelebből nézve a dolog persze nem ilyen humoros olvasásszociológiailag. Né-